

LBRIS

We know
books

Andrei Drăgulescu

SFÂNTUL sau VRĂJITORUL?
Ce model aleg copiii din basme

Colecția Ortodoxia pentru copii – 22
Făgăraș, 2022

Introducere / 5

Definiții / 10

Circulația basmelor (generalități și teorii) / 12

Scurt istoric al basmelor: tradiții și cercetări / 18

Teme comune în basmele popoarelor / 21

MODELE PENTRU COPII DIN BASMELE POPOARELOR

1. **Scufița Roșie** (binefacerile ascultării) / 29
2. **Cenușăreasa** (fericirea celor ce rabdă smeriți) / 33
3. **Înrudite cu Cenușăreasa: fata cu stea în frunte; fata moșului cea cuminte** / 44
4. **Albă-ca-Zăpada** (frumusețea lăuntrică) / 55
5. **Frumoasa și Bestia** (dragostea jertfelnică) / 63
6. **Frumoasa din pădurea adormită** (puterea dragostei) / 70
7. **Capra cu trei iezi** (lupta cu vrăjmașul nevăzut) / 72
8. **Croitorașul cel viteaz** (lupta cu uriașii din viața noastră) / 76
9. **Sarea în bucate** (bogăție de virtuți) / 81
10. **Degețel / Neghiniță** (mic de stat, mare la sfat) / 84
11. **Piticul cel rău și fata morarului** (lupta cu puterile întunericului) / 85
12. **Feciorul-călător** (dreptatea învinge viclenia) / 88
13. **Harap-Alb** (întrajutorarea) / 91

14. **Prâslea cel voinic** (fratele cel mic năzdrăvan și invidia fraților mai mari) / 93
  15. **Roman Năzdrăvan** (înrudit cu Prâslea) / 97
  16. **Înțelegerea graiului animalelor** / 100
  17. **Transformări neobișnuite** / 101
  18. **Cele trei fire de păr din capul diavolului** (vrednicia tânărului) / 104
  19. **Jack și vrejul de fasole** (maturizarea) / 106
  20. **Muma-Pădurii** (patimile și lupta cu ele) / 109
  21. **Apa vieții** (Hristos, izvorul vieții) / 111
  22. **Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte** (vremelnicia și veșnicia) / 113
  23. **Țara oamenilor cu un singur ochi** (dorința de înnavuțire fără muncă) / 120
  24. **Un nume lung** (credința în superstiții) / 121
  25. **Râșnița fermecată** (roadele lăcomiei) / 123
  26. **Pescarul și soția lui** (lăcomia fără margini) / 126
  27. **Regele Cioc-de-sturz** (trufia și vindecarea ei) / 129
  28. **Lebedele** (puterea jertfei) / 133
  29. **Hainele cele noi ale împăratului** (trufia și luxul) / 137
  30. **Animale recunoscătoare** (mulțumirea pentru binefacerile primite) / 142
- „HARRY POTTER”: un altfel de basm? (studiu de caz) / 147

Concluzii: realizările și limitările studiului / 174

Bibliografie / 175

Corectură și DTP: Natalia Corlean

Copertă: Alexandru Stănese

© Editura Agaton, Făgăraș, 2022

Tel/fax: 0268/211290; 0740/798366

e-mail: comenzi@agaton.ro

www.agaton.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DRĂGULINESCU, ANDREI

Sfântul sau Vrăjitorul? : ce model aleg copiii din basme /

Andrei Drăgulescu. - Făgăraș : Editura Agaton, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8933-61-0

087.5

2

INTRODUCERE

Suntem, astăzi, îngropați sub o avalanșă. Sub zăpadă, pe munte? Nu; avalanșa este a ofertelor având drept țintă copiii sau nepoții noștri. Jucării? Atâtea câte am avut noi, poate, în toată copilăria, ei pot primi doar la o singură zi aniversară. Gadgeturi? Fără nicio restricție! Desene animate și filme pentru copii? Doar titlurile lor ar umple o carte întreagă. Trăim, oare, într-un „paradis al copilăriei”? Sau, mai degrabă, este un hoț deghizat în împărat generos, care ne promite abundența, dar răpește adevărata copilărie, de la jocurile în natură până la poveștile cu care fiecare generație se desfăta și din care învăța. Oare poveștile au dispărut cu totul, sau celor vechi le-au luat locul altele? Ioan Bucur semna în 2012 un articol în care observa că „vechile povești ale copilăriei noastre, presărate cu Feți-Frumoși, Harapi-Albi și Greuceni, Sfinte Vineri, Împărați, dumbrăvi și gheonoaie au fost înlocuite de Spiderman, Harry Potter, Hannah Montana, monștrii Pokémon și multe altele, din aceeași serie.”^{(1B, p. 37)¹} Cartea de față se dorește o pledoarie pentru vechile povești.

Dintotdeauna, copiii și adolescenții și-au ales modele pe care au încercat să le urmeze. În trecut, copiii din familiile care nu știau carte își luau aceste modele dintre personajele pozitive din basme, care biruiau întotdeauna. Sau ascultau istorisiri din Viețile Sfinților și își doreau și ei să imite vitejia și virtuțile Sfântului Gheorghe sau ale Sfântului Dimitrie, bunătatea și curajul Sfântului Nicolae, ori cinstea și lipsa de compromis a Sfântului Ioan Botezătorul. Modelele la îndemână astăzi cuprind o paletă mult mai largă și au „virtuți” radical diferite: „idolii” tinerilor sunt acum interpreți de muzică pop-rock care consumă

¹ Pentru simplitate, am folosit o modalitate prescurtată de citare. De exemplu, aici ^(1B, p. 37) = Ioan Bucur, „Poveștile... copilăriei?”, Familia Ortodoxă, nr. 47, decembrie 2012, p. 37. Toate sursele folosite se regăsesc în bibliografia de la finalul cărții.

alcool, tutun și droguri; actori și actrițe cu o viață destrăbălată, care își schimbă partenerii de viață la câțiva ani sau chiar mai des; personaje de poveste, care odinioară erau disprețuite și erau mereu înfrânte, astăzi înving atât în poveste, cât și în inima tinerilor: monștri și vrăjitori. La care se adaugă omniprezența ecranelor, ce aduce cu sine adicții grave, de la dependența de rețelele de socializare, de navigarea fără rost, ore în șir, pe Internet, până la dependența de jocuri violente și de pornografie. Toate însoțite de tot mai multă anxietate și depresie în noile generații. Și chiar de cazuri tot mai frecvente de suicid.

Dacă însă copilul este învățat, de mic, să asculte și să iubească poveștile, dacă este ținut cât mai departe de influența nocivă a gadgeturilor de orice fel, când va crește va iubi mai mult cartea decât ecranul, va fi mai inteligent, mai empatic, mai înțelept decât colegii săi și se va dezvolta frumos. Scriitorul Vladimir Colin numea basmul „școală a curajului, a dragostei și devotamentului față de omenire” și avertiza: „Încercați să-i răpiți unui copil basmele și veți vedea cât de sărăcit îi va fi universul fizic și moral, câtă platitudine va lua locul avântului îndrăzneț al imaginației, zborului poetic al gândirii, fără de care dezvoltarea vieții omenești este cu neputință de închipuit.” (PD, pp. 19-20)

Unii oameni religioși consideră mai potrivit să le citim copiilor, în loc de povești, acuzate că sunt pline de fabulații și minciuni, doar din Biblie sau din viețile mărturisitorilor credinței. Totuși, credem că poveștile dezvoltă mintea copiilor noștri și nu există vreun pericol să ajungă să ia drept adevăruri cele din basme: ce copil hrănit din belșug cu basme ajunge, la maturitate, să creadă în existența reală a zânelor, a zmeilor, a balaurilor cu șapte capete sau a cizmelor cu care poți face, la fiecare pas, șapte poște? Mai mult, lupta dintre bine și rău, simbolizată de basme, cu biruința binelui asupra răului, este o fericită contrapondere la răul îmbrăcat în hainele binelui din „poveștile” de azi, monstruoase și magice... În sfârșit, există și istorisiri populare care înfățișează adevăruri, după cum observa părintele Dumitru Stăniloae în cartea sa „Reflecții

despre spiritualitatea poporului român”:

„Între vechile creații folclorice ale poporului român se află și unele care vorbesc despre umblarea odinioară a lui Dumnezeu printre oameni, împreună cu Sfântul Petru. Aceste povestiri nu sunt basme, ci o redare a adevărului evanghelic că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om și a umblat printre oameni, însoțit de Sfinții Apostoli. În vreme ce colindele se referă la vârsta Lui de Prunc și la răstignirea Lui pe cruce, aceste creații se referă la timpul în care a umblat printre oameni.” (DS, p. 135)

Părintele Stăniloae făcea distincția între acel „a fost odată ca niciodată” din basme, prin care se recunoaște de la început că este vorba de întâmplări fabuloase (prin care trec oameni cu însușiri asemenea celor din viața adevărată), și respectiv expresia „pe când umbla Dumnezeu pe pământ”, care „indică acel timp din istorie în care Dumnezeu a umblat pe pământ ca om”, adică „e vorba de Hristos, Care a trăit ca om real într-un anumit răstimp al istoriei.” (DS, pp. 136-137)

Mai mult, părintele Stăniloae observa în două creații folclorice foarte cunoscute o simbolică ce trimite la Hristos. Una dintre acestea este „Legenda Mănăstirii Argeș”, care „vorbește în mod figurat de jertfa lui Hristos”. Astfel, Hristos, Cel numit de prorocul Isaia „Emanuel”, Cel născut din fecioară, este numit în baladă Manole, „iar soția zidită în peretele mănăstirii este trupul Său (în grecește de genul feminin) jertfit la temelie ei.” Cea de-a doua creație populară menționată de părintele Stăniloae este balada „Miorița”, care reflectă „parabola nunții fiului de împărat din Evanghelie.” Aici, „ciobanul care are oi mai frumoase decât fariseii și Pilat este Hristos, iar mireasa Lui («o mândră mireasă, a lumii crăiasă») este sufletul omenesc, în grecește de asemenea de genul feminin. Și sufletul unit cu Hristos vede toată natura participând la bucuria lui.” (DS, p. 142)

Natura este astăzi tot mai rar vizitată și iubită de copiii care își petrec zilele cu ochii ațintiți la ecrane. Este o reală afecțiune, care a primit și un nume: tulburarea cu deficit de natură. Comuniunea cu natura, o trăsătură esențială și constantă a

poporului nostru, a fost azi, în mare măsură, pierdută. Părintele Stăniloae includea în cartea citată un fragment de doină populară tipic pentru simțul armoniei și legătura strânsă a românului cu natura: „Mi-e dor de munți, de Caraimanul / Pe veci acoperit de nor, / De murmur tainic de izvor, / Mi-e dor de freamăt lin de brazi, / Mi-e dor de toaca din vecernii / Și de tălângi, pe verde plai, / De mândrul glas, de dulce grai, / De jalnic fluier de păstor, / Mi-e dor de tine, dor.” (DS, p. 143)

**

Cum a luat naștere cartea de față? Totul a pornit din propria copilărie, când iubeam, ca mii și mii de alți copii, să ascult în fiecare seară o poveste, înainte de culcare. Când am învățat să citesc singur, am luat la rând toate cărțile cu basme pe care le-am găsit în biblioteca de acasă – pe care tata o înzestrase din belșug cu titlurile apărute în colecția „Biblioteca pentru toți”. Mai târziu, în adolescență, s-a dezvoltat și gustul pentru genuri literare diverse, între care, însă, basmul a continuat să aibă un loc privilegiat. Citind și recitind cărțile cu basme românești, germane, spaniole, africane, chinezești și japoneze, am remarcat recurența unor teme și personaje, în culturi foarte diferite, uneori distanțate geografic în colțuri opuse ale globului. Am început să mă întreb dacă a existat un fond comun din care s-au dezvoltat temele respective, dacă fiecare popor și-a creat acele povești pornind de la idei și caracteristici ale omului de pretutindeni (deși unele coincidențe erau prea surprinzătoare, până la amănunte), sau negustorii și alți călători au dus semințele poveștilor dintr-un colț în altul al lumii și din aceste semințe au răsădit basmele? Nu am izbutit să aflu un răspuns nici în studiile introductive (extinse și foarte profesionist realizate) din cărțile „Bibliotecii pentru toți”. Nici măcar nu am găsit un cercetător care să își fi pus aceeași întrebare. Atunci am luat hotărârea să scriu o carte în care, chiar dacă nu ajungeam la un răspuns concludent, cel puțin să scot în evidență, din basmele popoarelor, caracteristici comune. Cartea a rămas mulți ani în stadiu de proiect, până în anul 2019 când am găsit,

cu totul neașteptat, o carte care îmi răspundea cel puțin la o parte dintre întrebări. Este vorba despre monumentalul volum al lui Lazăr Șăineanu, intitulat, simplu, „Basmelor române”. L-am parcurs din scoarță în scoarță și, alături de câteva studii pe care le-am găsit în reviste de specialitate de peste hotare, am simțit că am ceea ce îmi lipsea pentru a începe lucrul la carte. M-am gândit inițial să îmi intitulez studiul comparativ al circulației basmelor „Teme de largă circulație în basmul universal”. Când am început însă lucrul efectiv la carte, m-am gândit că m-aș adresa unui segment mult prea restrâns, de folcloriști specialiști în cercetarea basmelor. Iar eu îmi doream să fie o carte de folos unui public mult mai larg. Scriind rândurile de mai sus din introducere, despre folosul basmelor clasice, contrapus „poveștilor” și „basmelor” moderne și lumii ecranelor acaparatoare, am simțit că s-ar cuveni să mut centrul de greutate și să scot în evidență folosul întoarcerii la basmele copilăriei noastre. Studiul meu despre teme și personaje iubite din basmul universal se va subsuma, din acest motiv, încercării de a recupera gustul pentru basmul popular, fie el românesc sau al altor nații, și de a regăsi comoara adânc îngropată a basmelor, care să scadă atracția copiilor noștri pentru săracele ecrane care ne înșeală cu strălucirea lor, sau pentru omniprezenții monștri și vrăjitori care confiscă, în sufletul copilului, dragostea pentru lumină, bunătate, curaj în lupta cu răul, darul discernământului (ca să nu primească lupul în haine de oaie ca pe un păstor!), credința, dragostea și orice altă virtute.

Dacă măcar un singur părinte va fi motivat să îi citească mai mult, mai des și cât mai de mic, copilului său, basme și povești, sau istorisiri pentru copii din Biblie și din Viețile Sfinților, și dacă un singur copil va iubi Lumina mai mult decât întunericul, consider că această carte nu a fost scrisă în zadar.

Autorul
4 noiembrie 2021

DEFINIȚII

S-ar cuveni, înainte de toate, să realizăm o clarificare terminologică. Există diferențe între basm, poveste, snoavă și alte genuri ale literaturii populare.

1. Basmul. La noi, un prim autor care a făcut deosebirea clară între basm și poveste a fost scriitorul și filologul Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907). Astfel, *povestea* este o narațiune în care lipsește elementul miraculos (de exemplu, „Păcală”), în timp ce *basmul* cuprinde și elemente supranaturale:

„Cuvântul *poveste* trebuie luat, cum se și ia până la un punct în popor, cu înțelesul de orice fel de narațiune, fie legendă, fie snoavă, fie anecdotă, fie «povestea vorbei», după cum zicea foarte nimerit Anton Pann, în care nu ne întâmpină nimic miraculos sau supranatural. [...] De exemplu, «Păcală» nu este un basm, ci numai o poveste, căci toate păcăliturile lui sunt foarte firești. [...] În poveste, element supranatural nu există deloc; [...] numai în basm supranaturalul constituie un element esențial.” (BP, p. 2601)

Mai recent, filologul I. C. Chițimia oferea o definiție cuprinzătoare a *basmului*. Acesta este o creație populară fantastică:

- a. fără corespondent în lumea reală;
- b. în care fenomenele naturii sunt reprezentate prin simboluri;
- c. în care personajele (oameni și animale) au însușiri supranaturale;
- d. în care timpul și spațiul sunt altfel percepute (a se vedea, de exemplu, referirile la „tărâmul celălalt”);
- e. pe care cititorul (sau ascultătorul) o percepe ca fiind o plăsmuire a imaginației (de altfel, în limba română veche, cuvântul „basn” sau „basnă” însemna „scornitură” sau chiar „minciună”). (ICC, pp. 140-141)

Ce elemente fantastice conține un basm obișnuit? I. C. Chițimia conturează un portret foarte reușit al lumii basmului: „E o altă lume decât cea reală: lumea basmelor în care munții se bat cap în cap, în care gloaba de cal are forțe nebănuite, mănâncă jăratec și zboară în slava cerului, oamenii se metamorfozează în animale și obiecte, animalele vorbesc și sunt recunoscătoare binefăcătorilor. În această lume, pomii fac fructe de aur; cuptoarele fac singure pâine; eroii sunt ajutați de obiecte fermecate: bici, pălărie (căciulă), batistă, paloș, gresie, perie, ulcior, mărgică; palatele sunt de aramă, argint, aur sau de smarald; iar în lădițe mici pot încăpea averi colosale, într-o nucă cirezi de vite etc.” (ICC, p. 141)

2. Povestea. Spre deosebire de basm, povestea „se referă de obicei la narațiunea populară care nu se desprinde de realitatea vieții de ieri și de azi. Elementul supranatural, unde se află, nu mai este fantezie, ca în basm, ci superstiție, [...] credință în iele, în puterea babelor vrăjitoare etc. [...] În mintea ascultătorului neavizat, este o realitate în care crede, de care se sperie chiar.” Tot în categoria poveștilor se încadrează și narațiunile în care „istețimea, înțelepciunea eroilor simpli, bărbați și femei” îi scoate din situații dificile. (ICC, pp. 145-146)

Unii cercetători și chiar și dicționarele nu fac însă aceste distincții, ci consideră termenii „poveste” și „basm” sinonime. (OC, pp. 421-422)

3. Snoava este „narațiunea scurtă, de ocazie, cu scop glumeț sau satiric”, care se referă „la fapte povestite scurt, cu joc de cuvinte, și la caractere curente din viața socială” și „se poate asemăna, într-o măsură, cu glumele (bancurile) care circulă azi.” (ICC, p. 149) La noi, „snoava, prin funcția ei pregnant socială, întreprinde o fină introspecție psihologică și caracterologică în lumea satului românesc, de-a lungul diverselor sale etape de dezvoltare social-economică și istorică.” (OM, p. 85)

4. Legenda este specia ce are drept scop „să explice un fenomen, o origine, o caracteristică, numele unei localități, amintirea unui fapt istoric, etc.” (ICC, p. 148) Cercetătorul Arnold

Van Gennepe evidențiază următoarele însușiri ale speciei: „În legendă, locul este indicat cu precizie, personajele sunt indivizi determinați, faptele lor au un fundament care pare a fi istoric și posedă însușiri eroice.” (OC, p. 422)

5. Fabula „este narațiunea scurtă, alegorică, în care sub înfățișarea de animale se prezintă oameni și caractere omenești.” Fabula „are prin excelență origine populară”. Totuși, încă din vremea antichității grecești, fabulele au fost adunate și au circulat în diverse colecții, cele mai multe atribuite lui Esop. Astfel a apărut în literatură un gen nou, pe care diverși autori precum La Fontaine, Krâlov, Lessing sau, la noi, Grigore Alexandrescu, l-au „ridicat la rangul de înaltă artă literară”. În rândul fabulelor pot fi incluse și unele povești clasice, precum „Capra cu trei iezi” a lui Creangă. (ICC, pp. 148-149)

În analiza noastră vom include, în marea lor majoritate, basme și povești. De asemenea, vom aduce și câteva exemple de snoave și fabule.

CIRCULAȚIA BASMELOR (generalități și teorii)

Înainte de a evidențiază modele pe care copiii le pot urma din basmele popoarelor, vom încerca să înțelegem mai bine cum au luat naștere aceste basme. Cercetătorii se contrazic asupra multor aspecte, care poate vor rămâne pentru totdeauna învăluite de negura vremurilor de mult trecute. Există un fond comun al basmelor? Au circulat de la un popor la altul, prin negustori, marinari și alți călători? Au apărut la greci și romani, și de la ei s-au răspândit în toată lumea, sub diferite forme? În secțiunea de față vom aduna câteva dintre ipotezele enunțate de diferiți specialiști în domeniu. Chiar dacă nu vom putea încheia secțiunea cu concluzii ferme, totuși vom dobândi o înțelegere mai adâncă sau, poate, o minunare mai profundă în fața geniului creator popular, adumbrat de har...

În monumentalul său studiu, „Basmelor române”, Lazăr Șăineanu constată un „lucru remarcabil”: „analogiile mitice cele

mai izbitoare, incidentele miraculoase cele mai caracteristice au ieșit la iveală în basmele unor popoare care n-au venit niciodată în contact unele cu altele” – după cum vom exemplifica și noi, în cartea de față, variante de basme care se întâlnesc atât la noi în țară, cât și în alte țări europene și chiar în Extremul Orient (China, Japonia). Un exemplu îl constituie basmele din Japonia antică în care personajul central este arcașul Iuriwaka (adică tânărul Iuri). Numele lui, după unii cercetători, „reprezintă denumirea schimbată, derivată din numele latin Ulise, în greacă Odiseu, a cărui legendă, conform acestei ipoteze curioase, a pătruns în Japonia antică și s-a amestecat cu legendele locale.” (B), p. 210) Șăineanu considera că, „în acest mod, basme cunoscute antichității clasice, ca *Amor și Psyche*, ori mitul lui Polifem, s-au putut regăsi la popoare independente în timp și în spațiu.” (LS, p. 17) Un basm sau o legendă pe care o credeam specifică unei provincii sau regiuni din Europa a fost identificat ulterior la unele popoare din Africa sau Australia – observa și James Darmesteter, orientalist francez din veacul XIX. „Asemenea coincidențe nu pot proveni decât de la un mod general de a vedea și simți lucrurile, de la natura umană, care sub toate climatele rămâne esențial aceeași” (LS, p. 17), conchide Șăineanu.

Lazăr Șăineanu admite, în „geneza și constituirea basmelor”:

1. „un fond de idei comun întregii omeniri, fond căruia popoarele individuale au căutat să-i imprime un caracter particular”;

2. pentru unele basme: „probabilitatea unei transmisiuni literare sau orale de la un popor la altul.” (LS, p. 44)

Șăineanu acordă doar parțial credit teoriei enunțate de celebrii frați Grimm, care „considerau basmele ca niște ultime ecouri din vechi mituri comune neamului indo-european” (numită de aceea și *teoria indo-europeană*) și observă în această teorie „două lipsuri fundamentale”:

1. Ia în considerare doar popoarele indo-europene;

2. Exclue complet posibilitatea ca măcar o parte dintre aceste basme să nu își aibă originea în vechi mituri, ci în

imaginația creatoare a popoarelor. (LS, p. 46)

O altă teorie este cea *indo-persană*, propusă, tot în secolul XIX, de filologul german *Theodor Benfey*, expert în studiul limbii sanscrite. El considera că originea basmelor nu s-ar afla în bazinul indo-european, ci exclusiv în India, „de unde s-ar fi răspândit în lumea întreagă”. Mai întâi s-ar fi transmis pe cale orală în numeroasele contacte comerciale dintre Europa și Asia, încă din vremea lui Alexandru Macedon. Ar fi ajuns chiar și în Mongolia, prin China și Tibet. Apoi, începând din secolul VIII, basmele și poveștile indiene s-ar fi răspândit în Occident, prin traduceri după manuscrise arabe și persane. Lazăr Șăineanu scria despre această teorie: „Ea nu ni se pare mai puțin exclusivă decât aceea a fraților Grimm. Dacă aceștia monopolizau, pe seama *unei singure rase*, avutul intelectual al întregii omeniri, Benfey localizează *într-o singură țară* focarul de radieră universală a poveștilor.” (LS, p. 49)

O altă teorie este cea *etnologică*, elaborată de scriitorul și antropologul scoțian *Andrew Lang* spre finele secolului XIX. Această teorie „face apela la toate rasele lumii, la toată umanitatea, în virtutea principiului fundamental în etnografie că spiritul uman este esențialmente unul și același, și că, în împrejurări analoge, solicitat de cauze asemănătoare, el reacționează aproape la fel pretutindeni. Și atunci, spre a explica asemănarea producțiilor, nu mai e nevoie de intervenția niciunei emigrări sau influențe, nici unui privilegiu de rasă sau regiune.” (VV, p. 15) Analizând și respingând pe rând toate aceste ipoteze, scriitorul Vasile Voiculescu aprecia că, „oricât de controlate ar părea datele și oricât de severă metoda de demonstrare, nici această din urmă teorie nu a rezolvat problema, căci în acest domeniu atât de încâlcit și obscur al sufletului primitiv nu se pot face afirmații categorice, ci cel mult supoziții și sugestii.” (VV, p. 15)

O teorie cu totul diferită avansa *Hașdeu*, care făcea o paralelă originală între basm și *vis*, ca sursă de inspirație pentru acesta – căci visul, la fel ca basmul, nu cunoaște limite ale fanteziei nici în timp, nici în spațiu; și în vis, și în basm ne putem deplasa

zburând, luptăm cu monștri și îi învingem, putem înțelege limba oricui, chiar și a animalelor; „metamorfozele cele mai extravagante sunt ceva foarte normal” etc. (BP, pp. 2612-2614)

În cazul altor basme, este destul de evident *importul* acestora din Orient în Occident, cum este de exemplu cazul poveștilor din ciclul „O mie și una de nopți”, traduse în limba neogreacă în 1757, în care personajul principal, Șeherezada, poartă numele de Halima. Această versiune a servit drept prototip pentru prima traducere românească, sub titlul „Halima” (despre care istoricul Franz Josef Sulzer pomenea deja în 1782). (LS, p. 97) Multe alte basme au circulat astfel, fie prin viu grai, fie prin intermediul traducerilor și au fost adaptate de povestitori la specificul țării respective.

O altă cale prin care basmele au putut circula de la un popor la altul o reprezintă *conlocuirea mai multor nații* pe același teritoriu – și răspândirea lor ulterioară. Oferă astfel de exemple părintele Mihai-Andrei Aldea, în teza sa de doctorat în etnografie și folclor (numerotarea exemplurilor ne aparține):

„1. Sunt mărturii istorice clare ale comunităților de armeni, secui, evrei, țigani, tătari și ale altor nații care au trăit în mijlocul românilor, fie în localități învecinate fie chiar în același sat, târg sau cetate (oraș).

2. De asemenea, este bine atestat și fenomenul invers, al insulelor românești trăind în mijlocul altor nații, de la cele ale păstorilor și tăietorilor de lemne din Alpi, aflați printre sloveni, germani tirolezi sau austrieci, italieni tirolezi sau dalmatici (sau lombarzi) și mulți alții, și până la românii din Sarmația Veche, numită astăzi Cuban, din Caucaz ori Asia Mică, aflați printre cerchezi, osetini, abhazi, gruzini, tătari, turci etc. Această vastă conlocuire a determinat numeroase influențe reciproce, numeroase infiltrări culturale, de felurite întinderi și durate.

3. La simpla conlocuire se adaugă și mișcarea păstorilor români între Munții Pindului și Insulele Ionice, sau câmpiile Tesaliei sau Macedoniei, între Munții Alpi și câmpiile din Panonia sau din jurul Padului, între Munții Carpați și câmpiile